

הרב יהודה עמיחי

תקנות זכר למקדש

ראשי פרקים

- א. מקור החיוב לעשות זכר למקדש
 - ב. העקרונות לעשיית זכר למקדש
 - ג. הנהגת זכר למקדש בתקופות שונות
 - ד. הימנעות מעשיית זכר למקדש
 - ה. ברכה בזכר למקדש
 - ו. ספירת העומר
 - ז. זכר לחרבן בית המקדש
 - ח. באלו דברים תיקנו זכר למקדש
- סיכום

א. מקור החיוב לעשות זכר למקדש

על עשיית זכר למקדש, נאמר במשנה בסוכה מא ע"א:

בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד,
משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל
במדינה שבעה זכר למקדש ושיהא יום הנף כולו אסור.

הגמ' מביאה את מקור החיוב לעשיית זכר למקדש:

אמר ר' יוחנן דאמר קרא: "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך
ארפאך נאם ה', כי נדחה קראו לך, ציון היא, דורש אין לה"
(ירמיה ל, יז). דורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה¹.

מהם העקרונות על פי הם קובעים, מתי וכיצד יש לעשות זכר למקדש?

1. וכן מופיע בילקוט שמעוני ירמיה רמז שיב.

תקנות זכר למקדש

ב. העקרונות לעשיית זכר למקדש

הגמ' בסוכה מד ע"א שואלת מדוע אנו עושים זכר ללולב כל שבעה, ואין אנו עושים זכר לערבה כל שבעה? מסקנת הגמ' היא:

אמר רב זביד משמיה דרבא: לולב דאית ליה עיקר מן התורה בגבולין, עבדינן ליה שבעה זכר למקדש, ערבה דלית לה עיקר מן התורה בגבולין, לא עבדינן שבעה זכר למקדש.

רש"י בד"ה עיקר מפרש: "יום אחד מיהא יש לו שורש, אבל ערבה אין לה שום שורש מן התורה בגבולין". וביאר הריטב"א (ד"ה מ"ש):

לולב דאית ליה עיקר מן התורה בגבולין יום אחד, עבדינן ליה שבעה השתא זכר למקדש, פירוש שא"א לעשות זכר למקדש ביום א' שהרי יום ראשון מן התורה נוטלין אותו ולא משום זכר למקדש, אבל ערבה שאין לה עיקר מן התורה בגבולין כלל - ביום א' סגי לה דהוי זכר למקדש.

כך כתב גם כתב הר"ן (כב ע"א ברי"ף בד"ה וגרסינן) וכן הרמב"ם בהל' לולב ז, טו:

וערבה זו הואיל ואינה בפירוש בתורה אין נוטלין אותה כל שבעת ימי החג זכר למקדש אלא ביום השביעי בלבד הוא שנוטלין אותה בזמן הזה.

מכאן שגם הרמב"ם התייחס לערבה כזכר למקדש ביום השביעי. מדברי הראשונים הללו נראה שאנו צריכים לעשות זכר למקדש, אלא שבדבר שיש חיוב גם בכל המקומות הרגילים, עלינו לעשות את הזכר כך שיהא ניכר שאיננו חובה אלא זכר, ובדבר שאין חיוב בשאר הארץ, מספיק לעשות זכר בלבד.

דוגמא נוספת לכך היא תקנת חז"ל ביומא יט ע"א, לעשות זכר לערנות הכהן גדול בבית המקדש בליל יוהכ"פ. הכהן הגדול היה עוסק בתורה כל הלילה, או שהיו מלמדים אותו תורה כל הלילה, והתקנה היא שגם כיום כל אדם שיכול, ילמד תורה כל הלילה. זאת, למרות שכבר חרב הבית, ואין עבודת כהן גדול ביום כיפור, בכל אופן כל מה שאפשר לעשות זכר למקדש עלינו לעשות לו זכר.

הרב יהודה עמיחי

גם בליל הסדר, אנו עושים זכר למקדש, בעת אכילת מרור יחד עם מצה, כפי שהלל היה עושה בזמן המקדש שהיה כורך פסח מצה ומרור (פסחים קטו ע"א), וכל זאת למרות שאין לנו קרבן פסח, וכן זכר לקרבן חגיגה (=אפיקומן, פסחים קיד ע"ב), למרות שאין כל חיוב בזמן הזה. אמנם לגבי פעולות זכר למקדש שעושים בליל פסח, אפשר לחלק על פי דברי הנצי"ב (פתיחה להגדה של פסח) שחז"ל תקנו לעשות את הפסח כדוגמת עשיית הפסח בארץ ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים (עיי"ש שהסביר על יסוד זה שינויים רבים במהלך הסדר), א"כ אפשר לומר שלכן בליל הסדר אנו עושים זכר למקדש למרות שאין לו עיקר מהתורה, אולם מכיוון שכך תוקן הסדר עלינו לעשות זכר למקדש, ואין ללמוד מכאן לדברים אחרים שעלינו לעשות להם זכר.

ג. הנהגת זכר למקדש בתקופות שונות

עיקר תקנות זכר לחרבן היו בסמיכות לחורבן הבית, כמבואר בלשון המשנה בסוכה מא ע"א: "משחרב בית המקדש". וכן כתב המאירי ביומא יט ע"א שהמנהג להיות ערים בליל יוה"כ פ מקורו מערנותו של הכה"ג בבית המקדש בליל יוה"כ פ, והונהג לכל ישראל אפילו שבגבולין לאחר חורבן בית המקדש. אך יש תקנות שהן זכר למקדש, שלא נעשו מיד לאחר חרבן בית המקדש, אלא בתקופות מאוחרות יותר.

תקנת הקפת הבימה בלולב לא הותקנה לאחר חרבן אלא בימי הפוסקים, כדברי הרמב"ם הל' לולב ז, כג:

וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש.

מכאן שהקפת הבימה הוא מנהג שנהגו בכל המקומות, בשלב מאוחר יותר, אך לא בסמוך לחורבן, וכן כתב בשו"ת בית יהודה (או"ח סי' יח).

כך גם תקנת אמירת פיטום הקטורת ושיר של יום. זו תקנה שלא נתקנה בסמיכות לחורבן הבית, שהרי לא הוזכרה בתלמוד, וברמב"ם (סדר תפילות

תקנות זכר למקדש

כל השנה, נוסח קדיש) היא מופיעה כתקנה ש"נהגו בה מקצת העם".² כך כותב בסדר רב עמרם גאון (תפילת שחרית ד"ה ובערב):

ובערב לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטורת אבל לא השיר, מאי טעמא שזכר למקדש אומר אלו, ולמה היתה פיטום הקטורת בבוקר ובערב והשיר בבקר בלבד, לפי שזה היתה מצותו נעשית בבקר ובערב וזה לא היתה מצותו נעשית אלא בבוקר.³

כך גם באשר לשמחת בית השואבה. היא לא נהגה מיד לאחר החרבן, אלא כדברי ספר חמדת ימים (ימי חה"מ סוכות פ"ו):

שמחת בית השואבה חיובא רמיא עלינו לעשות זכר לה ולעורר שמחה וששון בשמים ממעל, אשר כמה וכמה צרה כפולה ומכופלת למקום עלינו... ועל כן ראוי לאנשים חכמים וידועים להיות זריזים וזהירים לעשות זכר לשמחת בית השואבה.⁴

ממקורות אלו עולה, שהיו דורות שהוסיפו תקנות שיש בהם זכר למקדש, כדרישה לציון. לפני למעלה ממאה שנה קרא הרה"ג אליהו דוד תאומים זצ"ל לעשות זכר למקדש במצות ביעור ויודי מעשרות,⁵ ובחידוש מצוות הקהל.⁶

-
2. עיין ברמב"ם שלעניין לולב כתב ש"נהגו ישראל בכל המקומות", ואילו לעניין שיר של יום כתב "נהגו מקצת העם".
 3. בעמק ברכה (צלותא דאברהם עמ' שצב) כתב שנתפשט לאמר שיר של יום בדורות האחרונים על פי המקובלים. ועוד הוסיף שהרי השיר בזמן המקדש בא בשביל הקרבן, וכעת שאין קרבן השיר איננו אלא לזכר בעלמא. ומכיוון שאיננו אלא לזכר לכן אנו אומרים שיר רק בשחרית ולא במנחה.
 4. א' יערי במאמרו "חג הסוכות בירושלים" (סיני, כרך ל"ו, תשט"ו עמ' מא-נו) הוכיח באריכות שמנהג זה של ירושלים התפשט מאז תקופת בעל חמדת ימים, בקהילות אשכנז (חסידים מתנגדים).
 5. קונטרס אחרית השנים, ועיין במעשר והתרומה פ"א סעי' סו ובהערות שם.
 6. קונטרס זכר למקדש, והודפס שוב בשם "דבר בעתו", מוסד הרב קוק (תשל"ג), והודפס שוב על ידי מכון התורה והארץ בשנת תשנ"ד, ובספר זה. על השתלשלות קיום מצות זכר להקהל עיין במאמרו של הרב יהודה זולדן "לתולדות זכר להקהל".

ד. הימנעות מעשיית זכר למקדש

נראה שכל מקום שהיה חשש לקלקול לא עשו זכר למקדש, וכפי שהגמ' ביומא יט ע"ב אומרת שתחילה היה מנהג להשאר ערים בליל יום הכיפורים, כזכר לערנותו של הכה"ג בזמן שבית המקדש היה קיים, אולם כשראו שהנהגה זו גורמת לפריצות הפסיקו את המנהג. יחד עם זאת, הראינו לעיל, שחכמים תקנו לעשות זכר לשמחת בית השואבה בשירה וריקודים, למרות שתקנה זו עלולה להביא חלילה לידי פריצות. אלא שחכמים ראו ברוח קדשם שעדיף לעשות זכר לשמחת בית השואבה ולא להכנס לחששות מאד רחוקים. ולכן טענת החששות ההתנהגותיים חייבת להבחן היטב, האם אין עדיפות לעשות זכר למקדש.

החשש לקלקול ולפריצות העלול להגרם עקב תקנה, הוא לא רק במה שקשור להתנהגות לא נאותה, אלא חשש שמא תקנה כזו תביא לידי טעויות הלכתיות, ובשל כך גם נמנעו מלעשות, וכפי שנאמר בגמ' בביצה כב ע"ב שלדעת רבן גמליאל עושים בלילי פסחים גדי מקולס וכרעיו ובני מעיו תלויין חוצה לו בצדו כשצולהו, והיו עושין זכר למקדש, שכתוב בו על כרעיו ועל קרבן, והגמ' שם אומרת שתודוס איש רומי הנהיג כן ברומי, אלא שחכמים ביטלו מנהג זה משום שנראה כמאכיל קדשים בחוץ. נראה שזו הסיבה לכך שלא עשו זכר לביכורים, מאחר שחששו שמא יקראו שם לפירות חולין, ואזי הקלקול רב על התיקון.⁷

כמו כן נראה שלא עשו חכמים דברים שיתכן שיפגעו בשלטונות הנמצאים בארץ, שמא יתפרש הדבר כמרידה בעמים.⁸ הגריא"ה הרצוג זצ"ל העלה⁹ סברה שנמנעו לעשות מצות הקהל לאחר חרבן הבית מכיון שלא רצו להרגיז את השלטון הכובש בירושלים, דבר שנראה כהקמת מלכות מתחרה, אולם

7. מרן הרב קוק זצ"ל (משפט כהן סי' נז) יצא נגד חידוש הבאת הביכורים שאורגן על ידי הקרן הקיימת לישראל באומרו שלפעמים איזה ביטוי עלול להביא תקלה לרבים.

8. עיין בדברי הרב ראובן מרגליות, יסוד המשנה ועריכתה עמ' כב; הרב משה צבי נריה, צניף מלוכה עמ' 180.

9. פסקים וכתבים או"ח ח"ב סי' צה, עמ' תכח.

תקנות זכר למקדש

לאחר שהוקמה מדינת ישראל אין עוד חששות מצד האויבים, ומן הראוי לחדש את מצות ההקהל.¹⁰

ה. ברכה בזכר למקדש

על ההסבר שהערבה שאנו נוהגים בהושענא רבא היא כזכר למקדש, הקשה מו"ר הגר"א שפירא שליט"א (מנחת אברהם ח"א סי' ל אות א עמ' ער), מדוע אין אנו מברכים עליה בזמן הזה? והשאלה היא מדוע בלולב שהוא זכר למקדש אנו מברכים ואילו בערבה אין אנו מברכים?

לכאורה היה נראה להסביר את הדברים, על פי דברי הראב"ד בהל' תפילה יא, טז:

אנו מנהגנו לברך (על מנהגים) בכולן (ר"ח, חוה"מ פסח וכו'), ואין לנו ללמוד מערבה, לפי שאין בה לא שבח ולא הודאה בנטילתה ומה צורך בברכה, אבל קריאת ההלל בימים המקודשים וקרוב מוסף בהם אם תקנו בהן ההלל משום היכר לקדושתן יפה עשו וצריך ברכה.

מדברי הראב"ד עולה שהברכה היא רק כאשר יש ציון של קדושה או הודאה לקב"ה, אבל דבר שאיננו בקטגוריות אלו אין עליו חיוב ברכה. אולם עדיין לא ברור מדוע אין מברכים על הערבה, לא בגלל הקדושה שבה אלא בגלל שהיא זכר למקדש.

נראה שהרמב"ם הבהיר את התשובה בהל' שופר וסוכה ולולב ז, טו:

משחרב בית המקדש התקינו שיהיה לולב ניטל בכל מקום כל שבעת ימי החג **זכר למקדש**, וכל יום ויום מברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב מפני **שהיא מצוה מדברי סופרים**.

ובאשר לערבה כתב הרמב"ם בהלכות שופר וסוכה ולולב ז, כב:

10. באופן דומה כתב סברא זו, גם הרב בצמ"ח עוזיאל, השמיטה היובל והקהל במשנת הרב עוזיאל, עמ' 167.

הרב יהודה עמיחי

כיצד עושה? לוקח בד אחד או בדין הרבה חוץ מערבה שבלולב
וחובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש בלא ברכה
שדבר זה מנהג נביאים הוא.

מדברי הרמב"ם עולה ברור שהחייב בנטילת לולב כל שבעה הוא זכר למקדש,
והברכה עליו כל שבעה היא מצוה מדברי סופרים. אם היתה חובת הנטילה
רק כזכר למקדש, לא היינו מברכים על כך. מאחר שהערבה היא רק זכר
למקדש, ואין בה מצוה מדברי סופרים, כיון שכך אין מברכים על ערבה.

נראה להסביר שמאחר שמצות לולב במקדש מדין תורה הוא במשך שבעה
ימים, על כן תקנו חכמים לעשות זכר, ואנו עושים מצווה מדברי חכמים.
אולם נטילת ערבה, שאיננה כתובה בפירוש בתורה, א"כ אפילו במקדש לא
היתה כמצוה אלא כמנהג ויסוד נביאים, וא"כ הזכר איננו יכול להופכו
למצוה, ולכן לא מקיימים בכך מצוות חכמים, אלא זכר בלבד, ולכן אין
מברכים על כך. כך גם באשר לכורך. באכילת כורך, אין אנו מקיימים מצות
מצה, שהרי המצוה העיקרית מתקיימת באכילת המצה, ומכאן שהכורך הוא
רק זכר למקדש, ואין מברכים על זכר למקדש בלבד.

העולה מדברינו שכאשר רבי יוחנן בן זכאי תקן מצוות לולב כל שבעה הרי
שקבע בכך שכשם שהיה במקדש מצוה כל שבעה כן תמשיך להיות מצוה גם
בזה"ז, והמצוה בגבולין היא כמו המצוה במקדש אלא מדברי סופרים, ולכן
מברכים עליה. אולם הערבה איננה המצוה שנהגה במקדש, שהרי לא היה
עיקר במדינה, ולכן זאת היא מצוה חדשה של זכר למקדש, ועל מצוות שהם
זכר בלבד, אין מברכים.¹¹

ו. ספירת העומר

על היסוד שאמרנו לעיל שעל דברים שהם זכר למקדש בלבד אין לברך,
יש להקשות מדברי הגמ' במנחות סו ע"א העוסקת בספירת העומר:

רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי. אמימר מני יומי ולא מני
שבועי, אמר: זכר למקדש הוא.

11. עיין רשימות שיעורים, הגרי"ד סולוביצ'יק, סוכה מד ע"א ד"ה בכך מבוארים.

תקנות זכר למקדש

משמע מכאן שכל ספירת העומר היא זכר למקדש, וא"כ כיצד מברכים על כך? ואמנם הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין ז', כד כתב: "מצוה זו על כל איש מישראל ובכל מקום ובכל זמן".

מדבריו משמע שהחובה בזמן הזה היא מדאורייתא,¹² וסברתו היא שכיוון שאנו סופרים ימים ושבועות א"כ מוכח שהחיוב הוא מצד עצם המצוה, ולא רק כזכר למקדש, שהרי קי"ל כרבנן דבי רב אשי ולא כאמימר. על פי דברי הרמב"ם הללו מובן שישנה חובת ברכה, שהרי הרמב"ם לשיטתו בהל' לולב ז', טו, שעל מנת לברך על פעולה שהיא רק זכר, צריך שתהא בכך מצוה, לכן סובר שספירת העומר זו מצוה גם בזמן הזה. ברם לפי דברי אמימר שספירת העומר היא רק זכר למקדש, מדוע אנו מברכים על ספירת העומר, שהרי בזכר בעלמא בלא מצוה אין אנו צריכים לברך?¹³

רבינו ירוחם בנתיב חמישי החלק הרביעי, הקשה מדוע אין אנו סופרים שתי ספירות עם שתי ברכות א. ספירת ימים ב. ספירת שבועות, שהרי אלו שתי מצוות שונות, וכשם שיש לנו תפילין של יד ותפילין של ראש. ותרץ רבינו ירוחם שספירת שבועות נלמדת משני פסוקים. א. "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה, שבע שבתות תמימת תהיינה" (ויקרא כג, טו). ב. "שבעה שבעת תספר לך, מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות" (דברים טז, ט). לעומת זאת ספירת הימים אנו לומדים מהפסוק: "עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה" (ויקרא כג, טז). למדנו מכאן שספירת השבועות היא השייכת לקרבן העומר ואילו מצוות ספירת הימים היא מצוה בפנ"ע, ומכאן מחדש רבינו ירוחם שמצוות ספירת השבועות בזמן הזה היא זכר למקדש בלבד, אולם ספירת הימים היא מצוה גם בזמן הזה שהרי איננה תלויה בעומר.¹⁴ ועל מצוות השם זכר למקדש אין אנו מברכים, כשם שאין אנו מברכים על כורך וערבה ביום

12. כן כתב הר"ן בסוף פסחים.

13. ועיין בחדושי הגרי"ז במנחות סו ע"א, שכתב שהעומר שאנו סופרים כיום, איננו המצוה של התורה אלא מצוה מיוחדת כזכר למקדש. וקשה, שאם זאת היא מצוה מיוחדת כזכר למקדש מדוע שיברכו עליה, ולא מסתבר שאמימר סובר שגם על מצוה שהיא זכר בעלמא ג"כ יברכו.

14. עיין שפת אמת, מנחות סו ע"א ד"ה בגמ' אמר אמימר.

הרב יהודה עמיחי

השביעי. על פי הסבר זה תובן דעתו של אמימר הסובר שאין לספור שבועות רק ימים, והברכה היא על הימים, אולם אנו פוסקים כרבנן דבי רב אשי שצריך לספור ימים ושבועות, מכיוון שקיי"ל שהספירה היא מצוה (מדאורייתא או מדרבנן) אולם איננה זכר למקדש בלבד, וא"כ ברור שלכו"ע יש לברך על ספירת העומר, אלא שלאמימר רק בגלל הימים ואילו לרבנן בגלל הימים והשבועות.¹⁵

ז. זכר לחרבן בית המקדש

כשם שראינו שיש לנו זכרון לבית המקדש בתפארתו כן אנו צריכים לעשות פעולות זכירה על חרבן בית המקדש. בגמ' בבבא בתרא ס ע"ב נאמר:

אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט...
עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט. עושה אשה כל
תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט. שנאמר: "אם אשכחך ירושלים
תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי" (תהלים קלז, ה-ו). מאי על ראש
שמחתי? אמר רב יצחק: זה אפר מקלה שבראש חתנים.

מדברי הגמ' עולה שהחובה לזכור את ירושלים נובע מהפסוק "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" ולא מהפסוק "ציון היא דורש אין לה".

נראה שיש שתי זכירות. האחת זכר למקדש בתפארתו והשניה זכירה של אבלות. הזכירה היא על מצוות שנהגו ואילו זכר לאבלות הוא נובע מזכירה כללית, לא דבר מסויים שהיה בזמן שהמקדש היה בתפארתו, אלא אבלות כללית על ירושלים ובית המקדש. הנפק"מ תהיה שזכר לתפארת בית מקדשנו הרי הוא זכר לפעולה מסוימת, לעומת זאת הזכרון לאבלות איננו שייך למעשה מצוה מסויים, אלא לפעולות שצריכות להזכיר, אבל הן עצמן לא נהגו בזמן שבית המקדש היה קיים.

15. עיין במאמרו של ד"ר ד' הנשקה, ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, עמ' 417

תקנות זכר למקדש

ח. באלו דברים תיקנו זכר למקדש

1. ליל יום הכיפורים

יומא יט ע"ב:

מיקירי ירושלים לא היו ישנין כל הלילה, כדי שישמע כהן גדול קול הברה, ולא תהא שינה חוטפתו. תניא, אבא שאול אמר: אף בגבולין היו עושין כן זכר למקדש, אלא שהיו חוטאין.

2. נטילת לולב כל שבעה

במשנה סוכה מא ע"א:

בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ושיהא יום הנף כולו אסור.

3. הקפת הבימה עם לולב

רמב"ם הל' שופר וסוכה ולולב ז, כג:

בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח בלולביהן בידיהן פעם אחת ואומרין אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הושיעה נא, וביום השביעי מקיפין את המזבח שבע פעמים, וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש.

4. הקפת ערבות

רמב"ם הל' לולב ז, כב:

כיצד היו עושין מביאין אותה מערב שבת למקדש ומניחין אותה בגיגיות של זהב כדי שלא יכמשו העליון, ולמחר זוקפין אותה על גבי המזבח ובאין העם ולוקחין ממנה ונוטלין אותה כדרך שעושין בכל יום, וערבה זו הואיל ואינה בפירוש בתורה אין נוטלין אותה כל שבעת ימי החג זכר למקדש אלא ביום השביעי בלבד הוא שנוטלין אותה בזמן הזה.

5. כוּרְךְ

פסחים קטו ע"א:

והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל.

6. חגיגה

משנה פסחים קיט ע"ב:

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

שו"ת הראב"ד סי' נו:

עבדינן זכר למקדש דלא מפקינן בתרא אפיקומן.

7. ספירת העומר

מנחות סו ע"א:

רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי. אמימר מני יומי ולא מני שבועי, אמר: זכר למקדש הוא.

8. הסתכלות על כהנים

משנה ברורה סי' קכח ס"ק פט:

נהגו שלא להסתכל על ידי הכהנים בשעת נשיאת כפים כזכר למקדש. (עיין ציץ אליעזר חי"א סי' ו ד"ה ועוד).

9. אמירת פטום הקטורת

סדר רב עמרם גאון (סיום התפילה ד"ה ובערב):

לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פטום הקטורת אבל לא השיר. מאי טעמא שזכר למקדש אומר אלו.

10. בית כנסת

תוספתא מגילה ג, יד:

אין פותחין פתחי בתי כנסיות אלא למזרח, שכן מצוינו בהיכל

תקנות זכר למקדש

שהיה פתוח למזרח שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה.

הנחת המנורה בחנוכה בבית הכנסת - בכותל שהיו מניחים בבית המקדש. (שו"ע או"ח תרעא סעי' ז, אנצ"ת ח"ג עמ' רמא).

בימה במרכז בית הכנסת (שו"ת חת"ס או"ח סי' כח; שו"ת משיב דבר או"ח סי' טו).

11. קריאת פרשת שקלים

ספר החינוך מצוה קה:

ועכשיו בעוונותינו שאין לנו מקדש ולא שקלים נהגו כל ישראל לזכר הדבר לקרות בביהכ"נ בכל שנה ושנה פרשה זו של כי תשא עד ולקחת את כסף הכיפורים, בשבת שהוא לפני ר"ח אדר לעולם. (זכר למקדש שהיו משמיעים על השקלים בר"ח אדר).

סיכום

1. עלינו לעשות זכר למקדש בכל דבר שאפשרי ובלבד שלא יביא לידי קלקול.
2. תקנות זכר למקדש נתהוו במהלך השנים לאחר חורבן הבית עד ימינו.
3. אנו מברכים רק בדברים שמלבד הזכר למקדש יש בהם גם מצוה, אולם בדבר שהוא רק זכר למקדש אין מברכים עליו.
4. זכר למצוות שנהגו במקדש אנו צריכים לעשות כעין מה שהיה במקדש, ואילו הזכר לאבלות על המקדש הוא בתקנות כלליות להרבות צער על חרבן בית קדשנו ותפארתנו.